

NOTÒLIQ OILANING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK MUAMMOLARI*Denov tadbirkorlik va pedagogika insitituti**Pedagogika ta'lim yònalishi talabasi****Raxmatova Xurriyat****Telefon raqami: +998959220605*

Abstract: This paper analyzes the main social and pedagogical problems arising in the process of development of children growing up in single-parent families. The study highlights the impact of the absence of a father or mother on the child's formation as a person, their psychological state, and social adaptation. Furthermore, practical recommendations are provided regarding the methods of socio-pedagogical assistance that should be offered to children from single-parent families by educational institutions and local communities.

Аннотация: В данной работе анализируются основные социально-педагогические проблемы, возникающие в процессе развития детей, воспитывающихся в неполных семьях. В ходе исследования освещается влияние отсутствия отца или матери на формирование ребенка как личности, его психологическое состояние и социальную адаптацию. Также даются практические рекомендации по методам социально-педагогической помощи, которую должны оказывать детям из неполных семей образовательные учреждения и органы самоуправления.

Annotatsiya: Mazkur maqolada noto'liq oilalarda voyaga yetayotgan farzandlarning ijtimoiy va pedagogik rivojlanish jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ota yoki ona yo'qligining bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning ruhiy holati va jamiyatga moslashuviga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, noto'liq oila farzandlariga ta'lim muassasalari va mahalla tomonidan ko'rsatilishi lozim bo'lgan ijtimoiy-pedagogik yordam usullari bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit sòzlar: Noto'liq oila, tarbiya, ijtimoiy moslashuv, pedagogik muammo, bolalar psixologiyasi, shaxs shakllanishi, ijtimoiy yordam

Kirish

Bugungi kunda jahon hamjamiyatida oila institutini mustahkamlash ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Biroq, globallashuv va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar natijasida noto'liq oilalar sonining ortib borishi kuzatilmoqda.

Dastlab oila tushunchasiga ta'rif beraylik:

Oila — bolaning ijtimoiylashuvi, uning dunyoqarashi va xulq-atvori shakllanadigan asosiy maskan bo'lgani sababli, undagi tarkibiy o'zgarishlar (ota yoki onaning yo'qligi) bola kamolotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

jamiyatning ravnaq topilishidash tutgan o'rni va ishtirokini yanada oshirish, oilalarning huquqiy, ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy manfaatlarini va farovonligini yaxshilashni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish hamda izchil ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 1998-yilni „Oila yili“ deb e'lon qildi. Shunga asosan, oila manfaatlarini ta'minlash borasida amalga oshiriladigan tadbirlar to'g'risida davlat dasturi ishlab chiqildi. O'zbekiston Respublikasi Xotin-qizlar qo'mitasi huzurida Respublika "Oila" ilmiy-amaliy markazi tashkil etildi. Oilaviy hayot masalalarini huquqiy tartibga solishga bag'ishlangan O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi qabul qilingan.

Noto'liq oilada bola tarbiyasi bir tomonlama bo'lib qolishi, ma'naviy-ruhiy bo'shliqning yuzaga kelishi va ijtimoiy rollarning yetishmasligi mazkur mavzuni o'rganishni yanada dolzarb qiladi. Ayniqsa, o'smirlik davrida bunday bolalarning jamiyatga moslashuvi va ulardagi psixologik o'zgarishlarni tahlil qilish ijtimoiy pedagogika oldida turgan muhim masalalardan biridir.

Noto'liq oilada bola tarbiyasi o'ziga xos murakkablikka ega. Oila tuzilmasining buzilishi, birinchi navbatda, bolaning ijtimoiy rollarni o'zlashtirishiga to'sqinlik qiladi. Masalan, o'g'il bola oilada erkak kishi (ota)ning namunaviy xatti-harakatlarini ko'rmasligi natijasida unda qat'iyatlilik va mas'uliyat kabi xislatlarning shakllanishi qiyin kechishi mumkin.

Pedagogik nuqtai nazardan, noto'liq oiladagi asosiy muammo — bu "tarbiyaviy potensial"ning pasayishidir. Yolg'iz ota yoki ona ham moddiy ehtiyojlarni qoplash, ham ro'zg'or ishlarini yuritishga majbur bo'lgani uchun bolaning ta'lim-tarbiyasiga va bo'sh vaqtini nazorat qilishga vaqti yetmaydi. Bu esa ko'pincha bolaning ko'cha ta'siriga tushib qolishiga yoki o'qishga bo'lgan qiziqishining pasayishiga olib keladi.

Psixologik to'siqlar va ularning ijtimoiy oqibatlarini

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, noto'liq oila farzandlarida "emotsional ochlik" (mehr yetishmasligi) ko'p kuzatiladi. Bu holat bolada quyidagi muammolarni keltirib chiqaradi:

O'z-o'zini baholashning pastligi: Bola o'zini boshqa to'liq oilada yashaydigan tengdoshlaridan kamday his qiladi.

Xavotirlik darajasining yuqoriligi: Kelajak oldidagi qo'rquv va oiladagi beqarorlik bolani ruhan charchatadi.

Ushbu ruhiy holatlar bolaning maktab jamoasiga moslashishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ular ko'pincha tengdoshlari bilan muloqotda agressiv bo'lishi yoki aksincha, o'ta tortinchoq va yopiq xarakterga ega bo'lib qolishi mumkin.

Noto'liq oiladagi muammolarni faqat oilaning o'zi hal qila olmaydi. Bu jarayonda ta'lim muassasasi (maktab) va mahalla hamkorligi zarur. Ijtimoiy-pedagogik yordam quyidagi yo'nalishlarda bo'lishi kerak:

Profilaktika: Muammoli noto'liq oilalarni o'z vaqtida aniqlash va ularning ijtimoiy pasportini yaratish.

Korreksion ishlar: Psixolog va pedagoglar ishtirokida boladagi salbiy emotsiyalarni bartaraf etish bo'yicha treninglar o'tkazish.

Ota-onalarni o'qitish: Yolg'iz ota yoki onalarga bolani tarbiyalashda yo'l qo'yiladigan pedagogik xatolar bo'yicha maslahatlar berish.

Xulosa

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, noto'liq oilalarning ijtimoiy-pedagogik muammolari faqatgina bitta ota-onaning yo'qligi bilan emas, balki jamiyatning ushbu oilaga bo'lgan munosabati va bolaning ichki ruhiy kechinmalari bilan chambarchas bog'liqdir.

Xulosa qilib aytganda:

Tizimli yondashuv: Noto'liq oila farzandini tarbiyalashda faqat maktab emas, balki mahalla, psixologik xizmat va keng jamoatchilikning hamkorligi zarur.

Psixologik qo'llab-quvvatlash: Bolalardagi o'ziga bo'lgan ishonchsizlikni bartaraf etish uchun maktab psixologlari tomonidan muntazam ravishda individual korreksion ishlar olib borilishi lozim.

Ota-ona mas'uliyati: Yolg'iz ota yoki onaning pedagogik savodxonligini oshirish, ularga bolaning bo'sh vaqtini to'g'ri taqsimlash bo'yicha metodik yordam berish ijobiy natija beradi.

Meni fikrimcha, Maktab o'qituvchilari uchun: Noto'liq oila farzandiga nisbatan sinfdoshlari orasida "ajratish" yoki "achinish" hissi uyg'onishiga yo'l qo'ymaslik kerak. Bolani ko'proq mas'uliyatli vazifalarga, yetakchilik rollariga tayinlash uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Yolg'iz ota-onalar uchun: Farzand bilan "miqdoriy" vaqtdan ko'ra, "sifatli" vaqt o'tkazishga (birga suhbatlashish, kitob o'qish, dildan gaplashish) e'tibor qaratish lozim. Ikkinchi ota (yoki ona) haqida bolaning oldida salbiy fikrlar bildirmaslik juda muhim.

Ijtimoiy pedagoglar uchun: Bunday oilalarga nafaqat moddiy, balki ma'naviy-huquqiy maslahatlar beruvchi "Maslahat markazlari" faoliyatini kuchaytirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, noto'liq oilalarda yuzaga keladigan muammolarni kamaytirish uchun maktab, oila va jamiyat hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, pedagog va psixologlarning qo'llab-quvvatlashi orqali bolalarning to'g'ri rivojlanishi ta'minlanadi.

Fodalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. — T.: O'zbekiston, 2023. (Oila va bolalar huquqlari bo'limi).
2. Shavkat Mirziyoyev. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". — T.: O'zbekiston, 2021. (Ijtimoiy himoya va oila masalalari).
3. Inomova M. "Oilada bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi". — T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2012.
4. Sog'unboev A., Sodiqova Sh. "Oila pedagogikasi". — T.: Fan va texnologiya, 2014.
5. G'oziev E.G. "Ontogenez psixologiyasi". — T.: Noshir, 2010.
6. Xolova M. "Noto'liq oilaning jamiyatdagi o'rni va psixologik ta'siri". // Zamonaviy ta'lim jurnali. — Toshkent, 2022.